

Demokrati

JANKO·JESENSKÝ

EUROPA

Demokraci

JANKO·JESENSKÝ

EUROPA

Publikáciu z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia.

U. fond
na podporu
umenia

Ďakujeme Vám, že ste si kúpili túto knižku,
lebo dobré príbehy žijú vtedy, keď ich čítame.

Kniha, ktorú držíte v rukách,
vznikla vďaka nášmu spojeniu s **582**
STO

Janko Jesenský *Demokrati*

Výtvarný návrh obalu a ilustrácie © Martin Shooty Šútovec 2021

Redakčná úprava © Martin Plch 2021

Grafická úprava © Martin Vrabc 2021 **bee&honey**
studio of communication

Sadzba Milan Beladič (www.beeandhoney.sk) 2021

Ako pätnásty zväzok edície Kolotoč

vydalo © Vydavateľstvo Európa, s.r.o. 2021

www.vydavatelstvo-europa.sk

ISBN 978-80-89666-95-9

J. J. J. J. J.

Zväzok 15

Prvá časť

1. ZAKLADAJÚ SPOLOK ROVNOSŤ

Na veľkých visiачích hodinách v jedálni U barana odbila jedna po polnoci. Plným, čistým molovým zvukom zadunel úder a dlho hučal v tichej a skoro prázdnej miestnosti. Všetci vážnejší hostia už dávno poodchádzali. Iba sklep-ník, s kučeravou hlavou ako Cigán, lenivo sa motal medzi stolíkmi. Tu a tam zavadil bokom o stoličku alebo stolík, mraštil tvár, brnčal si pod fúz ako ustatá jesenná mucha a gánil k stolu, kde sedeli ešte dvaja hostia. Nad nimi svietila plynová lampa plným svetlom. Aby im naznačil, že je už čas ísť domov a že i zajtra bude deň, postfhal obrusy zo stolíkov. Keď to nepomáhalo, pozakladal stoly stoličkami a pozahášal nepotrebné svetlá. Otvoril oblok kvôli čerstvému povetriu. Sadol si obďaleč neho. Niekoľko ráz hlasno zívól, ťapkajúc si dlaňou ústa, a keď sa hostia ani na toto všetko nehýbali, zadriemal. Bolo počuť šušťanie tenkého, tichého letného dažďa v listoch gaštanov, ktoré stáli pred otvoreným oblokom. Svieže povetrie, idúce zvonku, miernilo sparno a riedilo husté povetrie.

Dvaja hostia pri stole tiež akoby boli zadriemali. Mladší, počerný, v nízkom slamenom klobúku na hlave, chudý, s ostrými črtami v tvári, s hrubou vrchnou oholenou gambou, s málo trčiacimi prednými zubmi, s medzierkou medzi nimi ako u hvizdáka, díval sa bezmyšlienkovite na stolík. Zavrzol medzi kolená paličku, a poloziac na ňu ruky v letných žltých rukaviciach, ktoré sa hodili k žltkastým šatám a mašličke, chvíľami zhlboka vydýchol ako zo sna. Druhý, starší, asi štyridsaťročný, červenkastých vlasov, s bielou, trochu pehavou tvárou, s belavými hustými, hrubými fúzmi, visiачimi nadol, s čiapkou na hlave, v mäkkej farbistej košeli, bez kravaty, v zaškvrnených tmavých šatách, sedel vystretý a z času na čas odľukoval dym cigary. Pred nimi stála fľaša nedopitého vína a dva prázdne poháriky.

Od večera zakladali spolok, ktorému už dali i meno: Rovnosť. Ustálili v dlhom rozhovore, vyrátajúc najprv na prstoch, a keď im prsty nestačili, na papieri, že v takom malom meste, ako je Staré Mesto, na tých päťtisíc obyvatel'ov je veľmi mnoho spolkov a stále sa množia ako zajace, no, pravda, keď niet na nich „jágrov“. Tu máme červeného Sokola, belasého Orla, internacionálnu Telocvičnú jednotu, skauti kresťanskí a židovskí makabejci, turisti, trampí... Matica, Osvetový zväz, Zemedelská osveta, Vzdelávací krúžok, Slovenská liga... Keby len jedna liga!... Tu je Liga mierová, čo chce zahatiť vojnu. Tá ju zahatiť! Liga Masarykova, Liga letecká, Liga protirevizna, Červený kríž, Biely kríž, Živena, spolok slovenských

žien, Libuša, spolok slovanských žien, Záchrana, spolok pre padlé dievčatá... Nasledujú všelijaké kruhy a krúžky, Katolícky kruh, Evanjelický krúžok, Krúžok filatelistov, šachistov, starých mládencov, futbalistov, tenistov, člňkárov, pestovateľov kaktusov... Potom vojsko: legionári praví a ľaví, slovenskí dobrovoľníci z roku 1918, slovenskí dobrovoľníci z roku 1919... Invalidi... Hasiči...

– Lovecký spolok, – zajasal starší po pomlčke.

– Kynologický spolok. Ochrana zvierat, – priložil mladší.

– Abstinentský zväz.

– Chevra Kadiša.

– Ber i politické sekretariáty.

– Tak. Politický sekretariát strany ľudovej, lidovej, agrárnej, sociálnodemokratickej, národnodemokratickej, národnosocialistickej, národnej, komunistickej...

– Potom, čo stolík v krčme, to osobitná spoločnosť Čechov, Slovákov, Maďarov, Židov, rozličných straníkov, luteránov, katolíkov, verejných úradníkov, súkromných úradníkov, žobrákov.

Spoločne sa zhrozili, že jeden druhému je nepriateľom, jeden od druhého bočí ako zlodej. Ako čo by si skalú rozmrvil na drobné skalky a tie skalky sa ohraničujú, vrstvia, natierajú sa nacionálne, nábožensky, stavovsky, rasovo, rodovo, triedne, majetkovo, stranícky a každá si myslí o sebe, že je lepšia, pevnejšia, stálejšia ako druhá... Ľudí treba premeniť na včely. Nech má každý svoj úl, svoj súš, nech lieta a zbiera prášok z kvetov, nech naplní dieročky v súši medom, ale je potrebná jedna spoločná lúčička, na ktorej by sme sa všetci stretali, jednakými boli, seberovnými, kde by neboli nijaké spoločenské rozdiely, postavenie, zamestnanie, rod, strana, náboženstvo, rasa atď. Kde by boli všetci rovní. Toto sa prízvukuje. Kde by bola jediná podmienka vstúpiť na túto spoločnú lúčku: čistota charakteru. Na toto sa kladie dôraz. Táto spoločná, čistá a rovná lúčka by mal byť spolok, ešte jeden spolok, ktorý by mal meno Rovnosť. Uzhovorili sa, že takýto spolok založia. Aby hneď demonštrovali za rovnosť, potykali si.

Rozdiel medzi nimi bol totiž podľa denných pochopov veľký. Starší s čiapkou a vo farbistej košeli bol mäsiar Tolkoš a mladší v slamenom klobúku komisár pri okresnom úrade Dr. Landík. Podľa princípov, ktoré sa mali uplatniť v spolku Rovnosť, rozdiel medzi nimi nebol, hoci bol jeden učený a druhý nie, hoci jeden hádzal paragrafmi a druhý mäsom, jeden sekal rozsudky v priestupkoch, druhý bravčový bok v jatke, jeden kedy-tedy obušil človeka a druhý vola. To je

nie podklad, aby sa spoločensky rozlišovali. Jedným štrngnutím dvoch pohárikov pochovali molocha rozdielnosti. Keď to urobí celá staromestská spoločnosť, Rovnosť skvitne ako ružový ker na jar a v Starom Meste nebude medzi ľuďmi nijaký rozdiel.

Po potykaní prešli i na dôvernejšie veci. Mäsiar začal hovoriť tajnostne, priložiac si k ústam dľaň, aby ho len komisár počul, že medzi jeho „kundšaftmi“ najradšej obslúži kuchárku Hanu, ktorá slúži u bankového direktora Rozvalida. Také krásne dievča. Veľmi sa mu páči. I za ženu by si ju vzal, ale „honor“ mešťana mu akosi nedovoľuje, aby sa k nej priblížil. Landík počúval, ale ho to veľmi nezaujímalo. Viacej hovoril o rozsudkoch, že je veľa priestupkov, má okolo päťsto nevybavených vecí, často nevie, kde mu hlava stojí, toľko je aktov, a že jeho šéf je veľmi prísny a pedantný človek, stále vypytuje od neho pracovnú knižku a robí do nej červenou ceruzkou rozmanité poznámky, otázky a výkričníky. To zasa Tolkoša nezaujímalo.

Teraz mlčali. Nadišla tichá perióda pri kvaterkovaní. Nechcelo sa im už hovoriť, ani hýbať od akejsi zmalátnenosti. Iste si obidvaja mysleli, že by bolo lepšie doma pod paplónom. Len tá cesta keby nebola. Keby tak mohli preletieť a odrazu bez dvíhania, bez chôdze nájsť sa v posteli.

Čerstvé povetrie od obloka ako čo by ich bolo zobudilo. Staršiemu dohorela cigara. Vyfúkol ju a papierovú čutorku položil do bočného vrecka vesty.

– Poďme, – povedal, – nebudeme tu nocovať.

Odhodlane vstal a natiahol sa.

– Už som celý presedený. Chrbát ma rozbolel.

– Počkaj, – odporoval mladší, – dopijeme. I tak prší. Škoda by bolo vína. Sadni si, kým prejde dážď.

Zložil klobúk na stolík a začal si sťahovať rukavičky.

– Idem. Škoda noci.

– Spachtoš.

– Čoby, ale je naozaj škoda takto márnit' čas. Sedíme tu od ôsmej a vlastne nič sme nevyhúťali, ako rozlámeme ľady našej meravej spoločnosti, aby sa rozkývala naša riečka. Bolo by treba na čelo Rovnosti nejakého významného človeka. Nejakého takého ministra alebo aspoň tvojho šéfa Brigantíka. My budeme prislabí. Nepotiahneme. Sám si povedal, že sme chamrad' a že s nami to ťažko pôjde.

– Radšej čerta ako Brigantíka. Veď som ti povedal, že je to človek, ktorý má namiesto hlavy paragraf. Najlepšie by bolo, keby to vzal do ruky zámožnejší

mešťan, ako si napríklad ty. Pristupovanie do spolku zo strany inteligencie by muselo ísť dobrovoľne, nie na nátlak.

– Ale veď si povedal, že sme len čižmy, hrnce, mydlo. Okrem remesla nič. Iba ak kus tej škvarky obrobiť. Že my nemáme pre také veci zmysel. A potom, my by sme ani neimponovali. Inteligencia by sa mala k nám znížiť. My sa nemôžeme k nej povyšovať. Nebol by dobrý náš farár?

Landik sa celkom zobudil a ohnivo prehovoril:

– Ten tiež okrem kostola nič, iba ak prejde do cintorína a najradšej desať ráz denne k Steinerovi na pivo. Jeho povolanie je i tak šíriť kresťanskú lásku a ľudskú rovnosť, ale myslí len na svoju širokú papuľu a veľké brucho. Napchávať sa. Jedenie, pitie, zárobok, groš – to je hlavné. Pre vyššie veci, ktoré nedonášajú na kuchyňu, je nemý, slepý a hluchý.

– Ako väčšina ľudí... Predsa by to mal byť inteligent, ktorý by viedol.

– Aká trúba, aký hrom by bol potrebný, – rozrečnil sa komisár Landík, – aby ste konečne pochopili, že ste vy páni a že od vás závisí všetko, nie od tých päťdesiatich „pánov inteligentov“, čo prišli sem, aby vám prislúhovali pravdu, administrovali vás, dane brali, liečili, učili, bránili pri súdoch a kázali o kresťanskej morálke. Štyritisíc vás je, a ich päťdesiat. Predsa vládnu. Vozia sa po nás ako po hradskej. A vy to necítite. Chcete byť naozaj nemou, chladnou, poslušnou hradskou? Len aby šliapali po vás, ťažké fúry vliekli, pľuli a smeti vyhadzovali... Vodou, prachom, blatom, kameňom, asfaltom chcete byť, len aby z vás, preboha, nejaká trávička, užitočná bylina nevyrástla... Taká rovnosť je potrebná pre vás, aby ste sa vzdelali, prišli k sebedovetomiu, že ste vy sila a vláda... S farármi, náčelníkmi zakladať spolky rovnosti – práca daromná. Ako čo by si sad chcel založiť na skale.

Strmo hodil rukou a v myšlienkach sa tešil, ako pekne zarečnil. Premeral ostrým pohľadom staršieho, a keď ten nesadal, vstal tiež. Potiahol si bielu kvetovanú vestu, podupkal nohami, aby sa mu nohavice vyrovnali, vreckové uši pedantne vyhrnul, pred zrkadlom si položil klobúk na hlavu a napravil si bielu mašľu.

„Panák,“ myslel si Tolkoš, keď to videl, ale jeho odpor zmizol, keď Landík chlácholivo povedal:

– Tak hybaj! Nemusíš sa hnevať.

Podišiel k východu, otvoril dvere a pustil staršieho napred.

Von bola tma ako v rohu. Dážď neprestával, ale bol riedky a tenký. Svetlo v hostinci zhaslo, len čo vykročili. Spočiatku nebolo rozoznať nič. Len ďaleko,

skoro na samom konci dlhej, rovnej ulice, blikala plynová lampa. Zašli pod široké strechy malých domov, aby nemokli. Landík strhol svoj klobúk a šiel holohlavý. Rozhľadeli sa v tme a rozoznali kontúry stromov pri ceste, drevené ohrádky okolo nich, budovy a obloky na nich, čnejúce telegrafické stĺpy a komíny na strechách. Landík hovoril, uspokojujúc mäsiara, ako čo by bol chcel prosiť za odpustenie, že práve tých drobných ľudí porovnával s hradskou a kameňom.

– Nemusíš sa hnevať. I ja som na tej hradskej kameňom. Nemôžem sa zdvihnúť, poletieť a poprebíjať chladné čelá. Čakám, aby ma niekto zdvihol a hodil.

– Vidíš, a ty od nás žiadaš, aby sme sami leteli, ty, inteligent. Niet hýbadla, to je to. Byť hýbadla, pohýbali by sme sa všetci.

– Ale v nás dvoch je myšlienka. Stará myšlienka, stotisíc ráz vyslovená, krvou zaliata, víťaziaca a zasa odkopnutá ako stará papuča. Oživotvoríme ju.

– Myšlienka! – zasmial sa mäsiar.

– Čo sa smeješ? – spýtal sa Landík a zastal. – Myšlienka je počiatkom všetkého. Kôstka, zrna, semeno. To je ten zárodok, z ktorého vykukne decko, narastie geniálny človek. My kôstku vezmeme, zasadíme, a uvidíš, že narastie strom. My myšlienku znova vyslovíme. To je začiatok všetkého. To bude rozum, čo dostane ústa a natrať na uši...

Landík chytil Tolkoša pod pazuchu a šli ďalej.

– Ak v nás každom, – pokračoval Landík, opájajúc sa svojimi slovami, – bude jedna tá istá, vrelá, oduševňujúca myšlienka, *len myšlienka*, teda podľa teba nič, všetci židáci budú mať správne slovenské firmy nad obchodmi a budú hovoriť po slovensky, to len ad illustrandum vravím, a i ostatní päťdesiati inteligenti sa nám poklonia, alebo pôjdu v čerty.

Nahnevane dokončil a zamkol. Mäsiar vzdychol a smutne dodal:

– K myšlienke treba ducha i obucha, aby sa myšlienka realizovala, ale to je už ďalšia podmienka. Prvá požiadavka je, aby myšlienka jestvovala. Lenže jej niet. Aspoň nie je horúca a oduševňujúca. Ani v tebe jej niet. Preto som sa zasmial.

– Ako niet? Odpusť.

– Čoby bola. Ty si, ako každý inteligent, namyslený aristokrat. Len v teórii ste demokrati. V každodennom živote vám my smrdíme. To cítíme a nemáme vo vás dôveru. Pravda je, že myšlienku treba vysloviť, ináč je nič, ale nielen vysloviť. Vysloviť sa dá všetko. Myšlienka musí mať korene v srdci. Keď nie je v srdci, nemá oheň. Nerozplamení nikoho. Nepresvedčí... Vidíš, i ty prídeš

k nám, podľejším od seba, do zamazaných krčiem. Podávaš ruku, vyslovuješ myšlienku, hovoríš, a my jednako cítime, že sa pretvaruješ, že nemôžeš premôcť pocit rozdielu medzi sebou a nami. Iste by si bol radšej v Centrálnej kaviarni a hľadel na dievku v kase alebo do ilustrovaných novín, cez oblok na ulicu z mäkkého fotela, ako sedel na tvrdej drevenej lavici v malej začmudenej krčme a díval sa na naše hrubé, vyrobené ruky, – drsné dlane s mozol'mi, ošúchané kabáty, lacné čiapky, počúval naše naivné, sprosté reči, videl naše komisé maniere, ako chráčeme a pľujeme... Tebe je i toto, čo teraz vravím, pošlé a hlúpe... Tebe je s nami nepohodlné. Ty sa pretvaruješ. Veľkopansky sa spúšťáš medzi nás. My ti neveríme. Preto nás nevieš ani presvedčiť, strhnúť so sebou. Všetci inteligenti ste takí. My sme vo vašich očiach – pravdu si vravel – chamrad'. Vaše myšlienky nevyrastajú zo srdca. Nemáte úprimné presvedčenie, nemôžete nikoho ani presvedčiť.

– Vy ste citlivý, aprehenzívny a namyslený národ, – prerušil Tolkoša Landík. – Kto ma núti, aby som chodil medzi vás? Chcem od vás niečo? Som ja poslanec, aby som potreboval vaše hlasy? Predávam účastiny, remeň, súkno, sadlo a či svine? Chcem byť azda direktorom vo vašej Ľudovej banke? Zbieram na niečo?... Aby sa s vami hneď objímal a bozkával! Ak nie, nafúkate sa. Mám také cigary fajčiť ako vy, musím mať rozdrapený lakeť na kabáte, musí mi zle prísť od riedkeho jarmočného piva, musím pľuvať pod seba ako vy, aby som vás presvedčil a bol vašim priateľom?... Myšlienka ti nevyrastá zo srdca!

Pohrdlivo sa zasmial a zatiahol paličkou po spustenej plechovej roletni na dverách ktoréhosi kupca. Nepříjemný šramot sa rozľahol v tichej a tmavej ulici.

Priatelia Rovnosti došli pod plynovú lampu. Vo svetle bolo vidieť, že ešte mrholí. Starší vzdorovito zatíchol. Nechcel odpovedať na ponižujúce reči mladšieho. Landík čakal. Keď zbadal, že darmo čaká, podal mu ruku a spýtal sa ho posmešne:

– A čo Hana? Ty namyslený aristokrat. No?

– Daj pokoj, – povedal mäsiar ticho a ako čo by ho bolo striaslo.

– Ved' si vravel, že sa ti páci a že by si si ju vzal i za ženu. Prečo sa jej nepribližuješ?

Mäsiar mlčal. Stál pod lampou a díval sa niekam do tmy ponad Landíkovu hlavu.

– No, – súril Landík, – povedz, ved' sme priatelia a založili sme spolok Rovnosť, to znamená byť čestným, hovoriť si pravdu do očí a nevystatovať sa nad druhými... Hanu som videl. Je pekná a chodí v krajšom klobúku a lepšom kabáte

ako hociktorá meštianska dcéra. Je čistotná, poriadna, možno, že si i niečo nagazdovala, ale ty jej peniaze nepotrebuješ, mäsiarstvo ti donáša a vždy bude donášať, lebo ľudia vždy budú mäsožrútmí. Máš okolo štyridsať rokov. Čo si ju nevypýtaš? Šla by za teba s radosťou.

– Pravdu máš, – zahundral mäsiar. – To je dobrý tromf, aby si zabil našu Rovnosť. Ty si viac ako ja, ja viac ako Hana, Hana viac ako chyžná, chyžná viac ako kravská dievka. Ja sa k Hane nesmiem približovať. Ľudia hľadajú, a ja som predsa z predných mešťanov.

– Z márnivých, namyslených.

– Nie, ale z tých, ktorí dajú na honor.

Potriasol ruku Landíkovi. Chytro sa obrátil a zmizol v tme, ako čo by sa hanbil.

„Aký hlupák,“ myslel si Landík, idúc z kroka na krok opačným smerom. „On ma chcel biľagovať za namysleného inteligenta, a je sto ráz namyslenejší ako ja... Citliví, požadovační, namyslení ľudia. Treba s nimi zd'aleka a zvysoka. Najnesúcejší stavebný materiál pre také Rovnosti. Dobre, že uzná, že som viac...“

2 .TREBA UKÁZAŤ PRÍKLAD

Len čo prišiel Landík domov a zapálil lampu, už mu niekto zaklopal na oblok. Boli tri hodiny po polnoci, keď je klopanie na oblok, ak človek neočakáva nejakú mladú Málíku, veľmi nepríjemné. Landík bol mravne čistý a dievčenskú návštevu po polnoci možno, že by si bol i vyprosil. Zaklopanie ním trhlo. Nevedel, kto to môže byť, a váhal, či má otvoriť. Predsa pristúpil k záclonám a odhrnul ich. Dlhšie trvalo, kým rozoznal tvár. Neveril vlastným očiam: v obloku bola Tolkošova tvár.

„Čo zas chce?“ durdil sa. „Pred štvrt'hodinou som sa s ním rozlúčil a zasa je tu.“

Nahnevane otvoril krídlo obloka a vytrčil hlavu.

– Čo je? – opýtal sa s nevôľou. – Nemôžeš spať?

– Nehnevaj sa, že ťa vyrušujem. Malú radu chcem od teba, – zahovoril mäsiar ticho a chytro. – Spomenul si Hanu. Hovoril som ti, že sa mi páči a že by som si ju vzal i za ženu. Mohlo by to byť?

– To sa jej musíš spýtať.

– Ale kde, ako? Nemám skúsenosti.

– Nevojdeš dnu? Navaríme čaju.

– Nie, ďakujem ti. Už neprší a nechcem ťa unúvať. Porad', tak nakrátko. Ty si čítal všelijaké romány.

Landík otvoril i druhé krídlo obloka a oprel sa o lakte. Radil žartovne. Nezaľúbeným je láska vždy komická.

– Daj jej najavo, že sa ti páči. Chodievaj s ňou na prechádzky, do biografu, do záhrady na pivo, na tanec, daj jej kedy-tedy darček, čo ja viem, na šaty, prstienok. Nemusíš ani hovoriť, že sa ti páči. Ona to už vycíti, a ty tiež, či by bola náklonná. To sa ti láska sama vypečie pri svetle očí ako sviečkovica na biftek, keď v sporáku horí. Dostanete chuť. Zažiada sa vám len jesť a jesť – jeden druhého. Preto sa vraví: išli sa zjesť od lásky. No, a dohovoríte sa. Nič prostejšie...

– Nie, nie, – zastavil ho mäsiar. – Rozdiel medzi nami je veľký. Ako som ti vravel. Hana slúži, a ja som z predných mešťanov. Naša rodina je stará. Môj starý otec bol tu richtárom a otec boženikom, ja sám som v predstavenstve. To by veľmi bilo do očí. Všetci by sa smiali. Mne sa to samému vidí smiešne. Mäsiar a údenár, výborník, potomok vzácnnej famílie Tolkoš sa vodí s kuchárkou!

– Mezaliancia, – zasmial sa doktor uštipačne. – Keď si ju vezmeš, bude pani majstrovou, pani výborničkou, paňou obecného predstaviteľa. Kráľovskí synkovia sa zriekali trónu pre lásku. A trón, to bolo čosi viac ako údenárstvo. Zriekni sa i ty svojho honoru. Tam sme, kde sme boli pred polhodinou. A rovnosť nič?

Mäsiar si pritlačil sluchy prstami, akoby rozmýšľal.

– A nešlo by to inak? Pokojnejšie, tichšie, aby neklalo oči a neurážalo sluch! Písomne napríklad?

– Ale to je spupnosť! – vzbĺkol Landík. – Ako nejaký Napoleon, keď poslal do Viedne Berthiera, aby vypýtal Máriu Lujzu a zosobášil sa s ňou v mene cisára... A k oltáru akože ju povedieš? Písomne? Či pošleš mňa?... Daj mi pokoj!

Chcel zatvoriť oblok, ale Tolkoš zachytil rám.

– Ak je to spupnosť, – povedal ostro, – tak i ty si spupný.

– Keby sa mne Hana páčila, ani chvíľu by som neváhal.

– Chodil by si s ňou do biografu, na tance?

Landík sa poďíval na neho. Ako by mu bola akási veľká myšlienka osvietila hlavu. Chvíľku mlčal, potom povedal odhodlane, vážne a nahlas, aby Tolkoš dobre rozumel:

– Mňa do tvojej Hany nič. Nie som do nej zamilovaný, ale aby som ti ukázal, že vo mne niet pýchy, zajtra sa zoznámim s Hanou a budem ju odprevádzať od tvojej jatky až k domu direktora Rozvalida, kde slúži. Odprevádzať ju budem tak, aby to ľudia videli a pochopili, že je to schválne, zo záujmu, a nie náhodou. Tak budem robiť týždeň. Čo povieš na to?

– To neverím.

– Uvidíš – uveríš. Nebudem hrdý ani spupný voči Hane, ale budem hrdý a spupný oproti spoločenskej mienke, ktorá to bude odsudzovať. Nebudem sa hanbiť.

– Ale ju zahanbíš – Hanu. Ani nepôjde s tebou. Bude si mysliet, že bohviečo chceš od nej, a i ľudia hneď na zlé pomyslia.

– Ako bude, tak bude. Môj úmysel je čistý. Budem demonštrovať za rovnosť, proti tým múrom, ktoré ľudia medzi sebou nastavali. Presvedčím ju o tom. Len ty nebuď žiarlivý.

– Ani mi na um nepríde. Viem, že tá demonštrácia má svoje medze. Probuj demonštrovať do konca. Vezmi si ju za ženu.

– Ak sa mi zapáči, prečo nie? Ale daj mi ruku, že ma nebudeš prenasledovať svojou žiarlivosťou.

– Nebudem. Tu je ruka.

– Ešte jedno. Keď ťa uvidím, čo len raz, že sa ty prechádzaš s Hanou, to mi bude znamením, že si odhodil malomeštiacku pýchu, svoj vysoký honor, a ja odstúpim. Dobre?

– Dobre.

Podali si ruky a zaželali dobrú noc. Landík zavrel oblok.

Landíkovi ešte pod paplónom bolo smiešne na Tolkošovi, mäsiarovi, údenárovi, obecnom predstaviteľovi, výborníkovi, potomkovi starej, známej a povestnej rodiny v Starom Meste. Seká mäso, predáva za peniaze, denne sa zakrvaví, rád je, keď môže čím viac košťaľov pridať, a jednako si myslí, že je vyššie postavený ako ten, čo to mäso uvarí alebo upečie, hoci za mzdu. Slúži kupujúcemu obecenstvu, zalieča sa kuchárkam, aby u neho kupovali, a predsa sa mu zdajú nižšími tvormi, azda preto, že slúžia len jednému pánovi.

Sfúkol lampu. Dlhو myslel na Tolkoša a s ním na všetkých írečitých malomešťanov... Samá skala, skala, skala... Železným kladivom ich obúšiť... Preraziť tvrdý kruh ich kamenných hláv, aby sa z nich nejaký užitočný kústik odlúpil... Myšlienkou by si ich darmo osvecoval a darmo lial na nich prúd najznamenitejších slov. Ani sa nehnú... Praľudia... Ale či sú lepši inteligenti?

Doktor si predstavil samé ohnivá, osobitne stojace, jedno do druhého nezapadajúce a chvastajúce sa vo svojej osobitosti a izolovanosti, bojujúc so sebou, namiesto aby sa pospájali a skovali v mohutnú reťaz, ktorú by nik nepresekol.

„Zademonštrujem, rozhodne zademonštrujem,“ utvrdzoval sa vo svojom rozhodnutí, a v myšlienkach, ako to urobí, zaspal.

3. DEMONŠTRÁCIA ZA ROVNOSŤ

Ráno bolo krásne, májové. Slnko už osvecovalo jednu stranu námestia, druhá polovica bola ešte v tóni. Ľudia v malých skupinách postávali okolo veľkého, scerinetého kostola. Čakali na malú omšu. Boli to zväčša takí, čo nemali čo robiť v poli. Predavačky za chrbtom chrámu pražili čierne klobásky a jaternice. Ich vôňa plnila blízke okolie. Bol trhový deň. Cudzí sedliaci prichádzali do mesta za svojimi nepríjemnými povinnosťami, či na súd, či na daňový úrad, do banky – platiť alebo na trhu, v sklepe čo-to potrebné nakúpiť, a zasa len platiť. Zastavovali sa, nazerali do pekáčov, dŕubali prstami do masných pečienok, jednali sa a pochutnávali si. Niektorí už uspeli po masných raňajkách zájsť do krčmy a vypiť si.

Pred Tolkošovou jatkou už bolo dost' slúžok a kuchárov. Tisli sa pred malým oblôčikom a súrili „pána majstra“, aby im mäso čím skorej dával a odbavil ich.

I Hana bola medzi nimi. Vynikala štíhlou, plnou, nie tučnou, pevnou postavou. Po panský oblečená, len bez klobúka, holovlasá, s veľmi bledými vlasmi so zvitými vrkočmi na tyle. Jemná, podlhovastá biela tvár s ružovou priesvitnou kožou. Robila dojem mladej panej, ktorá si sama prišla vybrať mäso, aby mäsiar hocičo „nenakýdal“ a nedal samé kosti. Veľké belasé oči boli okrúhle, s výrazom smutným, skoro trpkým, len tenké husté obrvy, zdvihnuté k sluchám, dávali tvári čosi šibalské, veselé. Keď sa jej tvár smiala, oči sa zúžili, obrvy vyhrnuli a celá tvár sa stávala bezstarostná, detsky veselá, samopašná a jasná, skoro šťastná. Plné, svieže pery sa roztvorili; vrchná, hodne užšia, potiahla sa k malému, rovnému a tenkému nosu, spodná, hrubšia, stenkla a markantný výrez jarčeka pod nosom sa stratil a tým i celá dievčenská prísnosť a nedotknuteľnosť.

Tolkoš, keď ju zazrel, ako obyčajne, sa potešil. Stával sa zhovorčivejší, hlasnejší a obratnejší, chytrejšie sekal mäso, vážil a dával. Dnes jeho veselosť trvala krátko. Pomyslel si na komisára, že sa ju strojí odprevať, a zachmúril sa.

Odbavil, ako mohol, chytrou kupujúcich, aby potom mohol zadržať Hanu a pohovárať sa s ňou. Keby sa nebol bál, že sa prezradí pred ostatnými dievčatami, iste by ju i do jatky zavolať. Už mu bolo na jazyku, že jej povie, aby si sama prišla vybrať mäso dnu do jatky, ale zbadal neďaleko čižmára Jakuba s červenými vlasmi, veľkého klebetníka, prehltoť slovo a obslúžil Hanu ako inokedy. Hane sa jednako videlo, že sa „šiple“. Podurila ho:

- Nože ma odbavte, pán Tolkoš. Pán komisár ma čaká.
- Aký komisár? – začudoval sa, ako čo by o ničom nevedel.
- Pán komisár Landík.

Ukázala košíkom na ulicu, kde svietilo slnko. Landík skutočne tam stál, neďaleko uličnej lampy, oblečený do čierneho, v mäkkom čiernom klobúku. Opreť a paličku, díval sa na jatku. Ešte i malú fialovú astru mal v kabátovej dierke.

- A čo ty máš s pánom komisárom?
- Ja nič, ale on, že mi má niečo povedať.
- Čože ti on má povedať?
- Že vraj čosi veľmi vážne.
- Páčiš sa mu. Zalieča sa ti, – zaintrigoval mäsiar.
- Dnes som sa po prvý raz s ním zhovárala.
- No, len pozor na srdce!

Sklonila hlavu. Podívala sa na konce svojich črievic. „Prečo mi to hovorí?“ myslela si. Nebolo to nič také, že sa jej Landík dnes ráno poklonil a oslovil ju, aby odpustila: má jej niečo vážne povedať, že ju počká, keď pôjde domov.

Ani zvedavosť ju netrápila. Vedela, že je to len tak, z huncútstva. Ju páni neraz oslovili a chválili do očí, aká je obratná, aká pekná, ale to bývalo také, ako keď človek zastane pred pekným obrazom, aby sa mu lepšie prizrel, a vydá zo seba zvuk pochvaly; zbadá, že je obraz drahý, vie, že ho nemôže kúpiť, a ide ďalej. Páni to už vybadajú, čo možno dosiahnuť a čo nie medzi dievčatami Hana sa im videla tiež veľmi drahá. Obmedzovali sa teda na pohľad, na pochvalu, a šli svojou cestou. Tak to bude i s pánom komisárom a s jeho vážnou rečou.

- Dajte mi už mäso, – súrila. – Musím sa ponáhľať.
- Veď on počká, – smial sa trpkou mäsiar.

Hneval sa na ňu, že sa tak ponáhľa a neváži si rozhovor s ním.

To je predsa vyznamenanie, keď sa on s dievčaťom púšťa do dlhších rečí. Času je dosť.

Červený Jakub sa obrátil a pošiel k jatke. Tolkoš podal mäso a Hana odišla. Jakub zašiel za kostol. Mäsiar, zvedavý, čo sa bude robiť, pustil sa za Hanou.

Na rohu ulice zbadal, že má veľmi zakrvavenú zásteru, rukávy na košeli a ruky. Vrátil sa naspäť do jatky, chytil topor na sekание mäsa a začal ním do bukoveho kláta. Hnevalo ho, že Landík predsa len odprevadí Hanu. Bohvie, čo jej nahovorí, a ešte ju pomýli.

Landík išiel s dievčaťom, ako čo by panskú slečnu odprevádzal. Zdvorilo sa jej poklonil, povedal svoje meno, že je úradník pri okresnom úrade, a tituloval ju slečna. Poprosil o dovoľenie, aby ju smel odprevadiť.

– A načo? Zájdem i sama, – nevidelo sa Hane, – ja sa musím ponáhľať. Čo ste mi to chceli povedať?

– Že si vás ctím.

– Ďakujem. A potom?

– Trošku prejsť sa s vami.

– To si vyberte seberovnú.

– Vy ste mi rovná.

– Nie. Len choďte svojou cestou. Zato ste ma nemuseli pristavovať. Nie som slečna, – odporovala Hana, nie urazená, ale skôr nastrašená.

Landík sa nedal odbiť. „Je to sprosté takto sa natískať,“ myslal si, „ale čo by povedal Tolkoš, keby som hneď ustúpil?“

– Vy ste v mojich očiach slečna. Či je takýto titul len pre advokátske dcéry? Skôr patrí tým, ktoré statočne pracujú ako vy. Nie sme modlári, aby sme sa klaňali bohyniam v klobúkoch a kožušinách. Verte mi a dajte mi ruku.

Nepodala. Landík išiel s ňou. Bol v zmätku. Nevedel, o čom má hovoriť. Vravrel dve na tri, len aby nemlčal. Hana čušala. Videlo sa mu, že je rozvalidovský dom ďaleko a že idú pomaly. Najradšej by bol preletel priestor. Stopoval pohľadom, či mimoidúci nehľadia na nich podozrievavo, s úsmevom alebo posmechom, či sa nezastavujú a neobracajú za nimi. Nezbadal nič podozrivé a upokojil sa... Konečne je to nie nič neobyčajné, dokazoval si v duchu... Ide úradník s kuchárkou od Razvalidov. Čo si môžu pomyslieť? No, nejaká miestna okuláta, dievčať a sa spýtal, kde je to, no, a vedie ho na miesto, na ktoré sa spytoval.

Pri bráne zdvihol klobúk. Neosmelil sa nastrčiť svoju ruku, aby ju Hana zasa neodmietla. Len povedal:

– Do videnia zajtra... podajte mi ruku.

– Len choďte, – odvrkla. – Dajte mi pokoj.

Mrzelo ju, že ešte i do brány ju odprevádza. Bezočivý akýsi pán.

Len aby niekto nevyšiel z domu, aby ju tu nevideli s cudzím, a okrem toho ešte s pánom. Chcela sa ho čím skôr striasť.

- Teda nie do videnia?
- Nuž, do videnia.
- Ruku mi nepodáte?

Podala a hneď si ju i vytrhla. Vybehla hore schodmi.

Vyšiel na ulicu. I jemu sa uľahčilo, že je po odprevádzaní. Neprijemné bolo, keď si pomyslel na zajtrajšok a potom ešte na päť takých prechádzok. S dnešnou prechádzkou nebol spokojný. Utekali ako zloději. Vravel, že si ju ctí, a pritom tľpol, že ho niekto zo známych uvidí. Keby si ju naozaj ctí, netľpol by. Nehovoril pravdu. To bolo iba kvôli rozhovoru. Demonštroval za rovnosť? Nedemonštroval, lebo cítil rozdiel. Nik neuverí, že to, čo dnes urobil, urobil len z úcty k nej, k spolublížnemu, k človeku. Sám pochyboval o tom. I ona i druhí si iste pomyslia: „Demonštrácia za rovnosť? Somárstvo! Skôr nízke, mrzké zámery, vášne.“ Neuverí ani Tolkoš. Chcel ukázať príklad Tolkošovi? Neukázal, lebo sa hanbil zaň. Taký je ako namyslený „honoraciór“. Sám cítil svoj honor. Fuj!

Nespokojný prišiel domov, aby sa preobliekol do úradu. Bol by sa vyzauškoval, že sľúbil takú hlúposť, keby to bolo osožilo. Lenže dal ruku Tolkošovi. Dohovor je dohovor a charakter je charakter. Od svojho predsavzatia nemôže odstúpiť. Neodstúpi. Čo si zaumienil, vykaná. Bolo ešte dosť času do úradu. Hodil sa na diván. To bolo jeho miesto na rozmýšľanie. S cigaretou v ústach, fúkajúc dym do povaly, uvažoval, že vlastne už ukázal Tolkošovi príklad. Treba ho len nahovoriť, aby to isté urobil, čo on, a nebude sa viac musieť nútiť do takých nepríjemných prechádzok... A ak sa bude i naďalej zdráhať?... Prechádzky treba ideovo odôvodniť... Začali sa mu v hlave rojiť axiómy... Čím je kto inteligentnejší, tým je schopnejší zohnúť sa k najprostejším tvorom a nájde v nich pôvab a záujem, neprístupný tupým a sprostým... Prostota a skromnosť je už sama v sebe múdrosťou života... Čím je kto učenejší, tým je prostejší; čím je prostejší, tým je múdrejší, bohatší a veselší...

Cigareta mu dohárala. Hľadal očami popolník. Bol na stolíku a vstávať sa mu nechcelo. Zmliaždil oheň prstami a hodil cigaretu k peci, oblizujúc si popálené prsty.

„A ak sa popálím,“ snoval svoje myšlienky, „nech. Hana je pekné dievča. Trošku spurná, ešte divá. Bolo by zaujímavé skrotiť ju a presvedčiť, že moje úmysly sú čisté... Ale to potom nesmiem brať ako úlohu, ktorú chcem čím skôr spraviť, aby som si vydýchol a bol zasa slobodný...“

Skočil z divána.

Rozhodol sa, že sa nebude spravovať podľa hlúpych. Nech sa hlúpi spravujú podľa rozumných. Vyhubí pýchu tried. Aspoň v sebe ju zničí. Ak sa bude treba premáhať, premôže sa...

Čo si zaumienil, i vykonal. Hanu skutočne odprevádzal každé ráno. Spôčiatku bola chladná a plachá ako prvý raz. Mračila sa, odvracala hlavu a bežala, akoby ju naháňali. Landíka nepočúvala. Na jeho otázky neodpovedala. Probovala, že ukáže hnev. Sťahovala obočie, gánila, hádzala plecami, premerala si ho od hlavy po päty, odvrávala urazená alebo zanovito mlčala. Bez slov dávala najavo, že sa jej „pán doktor“ ani trošku nepáči, ba že je jej nepríjemný, až odporný. Landík vytrval. Nechcel zbadat' Hanino odmietanie. Šiel popri nej a hovoril, hovoril, čo mu prišlo na um. Slovami chcel zahlušiť, čo sa v ňom vzpieralo proti jeho konaniu. Na štvrtý deň stala sa Hana smelšou. Po prvý raz obrátila celú tvár k nemu a spýtala sa ho:

– Čo vy so mnou chcete, pán doktor?

– Prostá vec: páčite sa mi.

– Prečo práve ja?

– Nechcem vás do očí chváliť.

– A čo chcete odo mňa?

– Vašu dôveru.

– Načo vám je moja dôvera?

Landoík rozmýšľal, čo jej má povedať. Filozofovať o rovnosti? Či jej oznámiť, že ukazuje príklad Tolkošovi? Nie. To by bolo zdĺhavé a nie jadrné. Mal by povedať niečo pekné.

– Chcem si vás získať za priateľku, – povedal a hneď sa chytil za nos.

Mať priateľku znamenalo v tie časy práve čosi samopašné, nepekné, až nemravné.

– Viete, – opravil sa, – som taký opustený vrabec a hľadám bezpečnú vetvu, na ktorej by som sa mohol pokolembať. To bolo ešte nepeknejšie. Keby Hana bola bývala prefíkaná, bola by si to vyprosila. „Ták,“ bola by si myslela, „vy sa chcete na mne kolembať? Ja mám byť len takou akousi halúzkou pre kadejakého vrabca?...“ Lenže Hana bola čisté dievča. Jej sa to páčilo. Myslela si, že jej Landík vyznáva lásku. Zružovela. Landík hľadel na ňu s úľubou. Chvilku čakal na odpoveď.

– Počujte, ja vám to vysvetlím, – pokračoval, keď odpoveď neprichádzala, pričom si očistom hlasno odkašlal a vytiahnuč šatôčku z vrecka, priložil si ju k ústam, aby uvážil, čo jej to má vlastne povedať. – A nemohli by ste, slečna

Anna, vyjsť z domu na prechádzku? Sadli by sme si na lavičku, hoci v mestskej záhrade. Tam by som vám všetko vysvetlil.

Sám sa zľakol svojho návrhu. Ak ho prijme, bude sedieť večer s ňou na obdiv sveta. Trýpol, čo povie. Hana pomaly a záporne pokrútila hlavou.

– To nie, čo by povedali?

– Kto?

– Ľudia.

„Čo by povedali, čo by povedali? To je celá morálka dievčat. Ony sú ochotné na všetko, ale čo by povedali iní. Ak nás nik nevidí, dobre, ale ak nás niekto vidí, nie, nie, nie!“ myslieť si Landík a nahlas povedal:

– Vidíte, to je tá nedôvera. Vy si teraz myslíte: „Čo budem vysedávať s cudzím, poloznáмым človekom? On chce len zábavu, samopaš.“ Celkom iste sa mýlite.

Čušala.

– A kedy máte vychádzky z domu? – dobíjal Landík.

– Každú druhú nedeľu.

– Veru málo. Kam chodievate?

– Sedím i vtedy doma. Čítavam.

– Vy čítavate? – čudoval sa. – Čo?

– Knižky.

– Aké?

– Rozprávky. Prostonárodné povesti o Matejovi, Zlatovláske, Loktibradovi, Či je pravda na svete, o Jankovi Hraškovi. Pán kaplán mi ešte doma daroval túto peknú knižku. Tú čítam.

„Zázrak,“ myslieť si, „slúžka číta knižku, sedí doma, nikam nevyjde, i keby mohla. To som ešte nepočul“

Hana odrazu narástla v jeho očiach.

– A páčia sa vám?

– Páčia. Ale som už všetky poprečítavala.

– Zajtra vám donesiem, – ponúkol s radosťou.

Potešilo ho nielen to, že dievča číta, ale že sa našlo spojivo medzi ním a ňou. Kniha bola kedysi znamenitým mostíkom medzi dvoma hlavami a srdcami. Po tom mostíku veľmi ľahko prechádzali nielen myšlienkové svetlá, ale i srdcové plamienky.

Skoro každý ženský román sa knižkou začínal a knižkou končil... Pozriže, pozri? Ten mostík dosiaľ nespráchnivel.